

Кімге: Қазақстан Республикасы Экономика және қаржы министрлігіне

Автордың аты-жөні және лауазымы: Бақбергенова Айдана Айдынкызы, Текелі қалалық аумақтық инспекциясының бас маманы

Күні: 15.10.2024 ж.

А А К А Қ А А

а ыры ы: Қазақстан резиденті Қасым- омарт Тоқаевтың Қазақстан алқына жолдауындағы әлеуметтік-экономикалық реформалардың өзектілігі мен маңызы

Кілт сөздер: әлеуметтік-экономикалық реформа, Қасым- омарт Тоқаев, жолдау, Қазақстан, даму

Кіріс е. Қазақстан Республикасының резиденті Қасым- омарт Тоқаевтың 2024 жылғы алқына жолдауы — елдің әлеуметтік-экономикалық дамуының негізгі бағыттарын айқындайтын маңызды қ жат [1] резиденттің алыққа арнаған жолдауы қоғамның т рлі салаларындағы маңызды мәселелерді шешуге арналған стратегиялық жоспарын сынады.

Б л аналитикалық жазбаның мақсаты — 2024 жылғы жолдаудың негізгі аспектілерін талдай отырып, Қазақстанның қазіргі экономикалық, әлеуметтік, экологиялық және саяси жағдайларын жан-жақты зерделеу, сондай-ақ болашақ даму м мкіндіктері мен сын-қатерлерін анықтау.

Қазіргі кезеңдегі Қазақстан қоғамының алдында т рған сын-қатерлер мен м мкіндіктерді тереңірек т сіну қажеттілігі. алықаралық жағдайлардың, экономикалық дағдарыстардың, климаттық өзгерістердің әсері, сондай-ақ әлеуметтік теңсіздік, білім беру және денсаулық сақтау саласындағы мәселелер еліміздің т рақты дамуына кедергі келтіруде [2] сыған байланысты, резиденттің жолдауы осы мәселелерді шешудің жаңа жолдарын іздеуге, Қазақстанның әлеуетін тиімді пайдалануға, әрі т рақтылықты қамтамасыз етуге бағытталған.

Аналитикалық жазбаны дайындау барысында қолданылған әдістеме — тари и-сараптамалық, статистикалық және салыстырмалы талдау әдістері. сы әдістемелер арқылы жолдауда көрсетілген негізгі мақсаттар мен міндеттер, олардың іске асырылуы, қоғамның дамуындағы рөлі мен әсері талданды. онымен қатар, әлеуметтік, экономикалық және экологиялық деректер негізінде Қазақстанның даму динамикасына болжамдар жасалды. азбаның мақсаты — Қазақстан Республикасының т рақты дамуына ықпал ететін жолдарды анықтау, сыныстар жасау, сондай-ақ қабылданған шаралардың тиімділігін бағалау.

егізгі өлім. Қазақстан Республикасының 2024 жылғы алқына жолдауында көрсетілген проблемалар мен мақсаттарды тереңірек т сіну шін, еліміздің әлеуметтік, экономикалық, экологиялық және саяси жағдайларын жан-жақты талдау қажет. олдауда баяндалған

негізгі себептер, қазіргі үрдістер және олардың мүмкін салдары осы бөлімде қарастырылады.

Елдің дамуындағы басты проблемалардың бірі — экономикалық теңсіздік. Статистика агенттігінің деректеріне сүйенсек, соңғы бес жылда Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуында үлкен алшақтықтар байқалады [3]. Мәселен, бай мен кедей арасындағы айырмашылық жылдан-жылға артып келеді. Бұл жағдай әлеуметтік тұрақсыздықты туындатып, халықтың қаржылық жағдайына теріс әсер етеді. Білім беру мен денсаулық сақтау салаларындағы теңсіздіктер, әсіресе ауылдық аймақтарда, халықтың өмір сүру деңгейін төмендетуде.

Президенттің 2024 жылғы жолдауында экономикада цифрландыру мен инновацияларды енгізу, экология мен табиғи ресурстарды қорғау, білім мен денсаулық сақтау салаларын дамыту, құқық қорғау жүйесін реформалау сынды мәселелер ерекше назарға алынған. Мысалы, білім беру жүйесіндегі жаңартулардың басты мақсаты — жастарды заманауи дағдылармен қамтамасыз ету және еңбек нарығының қажеттіліктеріне бейімдеу. Сонымен қатар, экологиялық проблемалар да өткір күйде қалып отыр. Қазақстанда экологиялық заң бұзушылықтар саны өсуде, ал экология министрлігінің деректері бойынша, еліміздің аумағында экологиялық мәселелерді шешу үшін нақты стратегиялар жетіспейді [4]. Бұл проблемаларды шешу, Президент жолдауының негізгі міндеттерінің бірі болып табылады.

Қазақстанның дамуында бірнеше сын-қатерлер мен мүмкіндіктерді анықтауға болады.

Сын-қатерлер:

- Экономикалық дағдарыс: Жаһандық экономикалық дағдарыстар, мұнай бағасының құлдырауы, валюталық бағамдардың тұрақсыздығы еліміздің экономикалық қауіпсіздігіне қатер төндіреді.
- Саяси тұрақсыздық: Қоғамдағы әлеуметтік наразылықтар, құқық қорғау органдарының жұмысына қатысты сындар, саяси реформалардың жеткіліксіздігі тұрақтылыққа теріс әсер етуі мүмкін.
- Климаттық өзгерістер: Қазақстандағы климаттық өзгерістер ауыл шаруашылығы, су ресурстары және экологияға теріс әсер етеді, бұл ауыл тұрғындарының өмір сүру деңгейін төмендетуі мүмкін.

Мүмкіндіктер:

- Цифрландыру: Цифрландыру мен инновациялардың енгізілуі экономиканы жаңғыртуға, өнімділікті арттыруға және жаңа жұмыс орындарын құруға мүмкіндік береді.
- Халықаралық ынтымақтастық: Экономикалық серіктестіктерді дамыту, әсіресе ЕАЭО мен ШЫҰ шеңберінде, Қазақстанның халықаралық аренадағы орнын нығайта алады.

- **Жасыл экономика:** Экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ету, жасыл технологияларды енгізу мен экологияға зиянды өндірістерді қысқарту арқылы елдің тұрақты дамуына негіз қалануы мүмкін.

Қазақстанның болашағы мен даму бағыттары бірнеше сценарийлерге негізделеді:

- **Оптимистік сценарий:** Егер экономикалық реформалар мен цифрландыру саясаты табысты жүзеге асса, елдің әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштері жақсарып, халықтың өмір сүру деңгейі артуы мүмкін.

- **Песимистік сценарий:** Егер әлеуметтік теңсіздік, экономикалық дағдарыстар мен экологиялық мәселелер өз шешімін таппаса, бұл саяси тұрақсыздық пен әлеуметтік наразылықтарға алып келуі ықтимал.

- **Сараптамалық сценарий:** Елдегі дамуды болжаудың сараптамалық моделі бойынша, Қазақстан халықаралық деңгейде бәсекеге қабілетті болуы үшін жүйелі реформаларды жүзеге асыруы қажет. Мұнда білім беру мен денсаулық сақтау жүйесін дамыту, инновациялық технологияларды енгізу және экологияны қорғау басты рөл атқарады. Қазақстанның 2024 жылғы халқына жолдауы елдің даму бағыттары мен сын-қатерлерін айқындап, болашаққа бағытталған стратегияларды ұсынады. Алайда, осы стратегияларды жүзеге асыру үшін елдің барлық салаларында кешенді реформаларды жүзеге асыру қажет. Тек осылай ғана біз Қазақстанның тұрақты дамуын қамтамасыз ете аламыз.

1. Экономикалық даму: инновация мен инвестициялар
Президент жолдауында Қазақстанның экономикалық дамуының жаңа кезеңі туралы айтылды. Мемлекет басшысы отандық және шетелдік инвесторларды тарту, инновациялық жобаларды жүзеге асыру, және шағын және орта бизнесті дамыту қажеттілігін атап өтті.

- **Статистикалық деректер:** 2023 жылдың алғашқы жартысында Қазақстан экономикасының өсімі 4,1% құрады, ал шағын және орта бизнестің үлесі 29,6%-ға жетті [5]. 2022 жылы 600 мыңнан астам кәсіпорын жұмыс істеп, еліміздің ішкі жалпы өнімінің 27%-ын қамтамасыз етті. Бұл цифрлар елімізде кәсіпкерлікті қолдау мен дамыту бойынша атқарылып жатқан шаралардың тиімділігін көрсетеді.

- **Сараптамалық пікір:** Экономика саласындағы сарапшылардың пікірінше, инвестициялық климатты жақсарту және инновацияларға қолдау көрсету экономиканың әртараптануына және бәсекеге қабілеттілігінің артуына ықпал етеді [5]. Мысалы, 2022 жылы қазақстандық экономикаға тартылған шетелдік инвестициялар көлемі 24,5 миллиард долларды құрады.

- **Болжаулар:** Алдағы бес жылда отандық өнеркәсіптің инновациялық өнімдерін шығару көлемі 50%-ға артады деп күтілуде. Бұл шағын және орта бизнестің өнімдерінің сапасын жақсартуға және халықаралық нарықта бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал етеді.

2. **Әлеуметтік саясат: азаматтардың әл-ауқатын арттыру**
Жолдаудағы әлеуметтік саясаттың басты бағыттары – халықтың өмір сүру деңгейін көтеру, әлеуметтік қамсыздандыруды жетілдіру, және білім мен денсаулық сақтау салаларына инвестицияларды арттыру.

- **Деректер:** 2023 жылы әлеуметтік қорғауға бөлінген қаржы көлемі 12%-ға артты. Қазақстанда 2022 жылдан бастап халықтың табысын арттыру жөніндегі мемлекеттік бағдарлама іске асырылуда, оның аясында 1,5 миллионнан астам адамға көмек көрсетілетін болады [6].

- **Сараптамалық пікір:** Әлеуметтік саясатты жүзеге асыру барысында сарапшылар азаматтардың әлеуметтік жағдайын жақсарту және әлеуметтік теңсіздікті төмендету үшін білім беру мен денсаулық сақтау саласына инвестицияларды арттырудың маңызды екенін атап өтуде. Білім беру жүйесіндегі жаңартулар мен медициналық қызметтердің сапасын арттыру азаматтардың өмір сүру деңгейін көтеруге ықпал етеді [7].

- **Болжаулар:** Жыл сайын білім беру сапасының артуына байланысты, 2025 жылға дейін мектеп түлектерінің 70%-ы жоғары білім алуға мүмкіндік алады деп болжануда. Бұл жастардың еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал етеді.

3. **Саяси жаңғыру: демократиялық процестерді нығайту**
Президент Қ.К. Тоқаев саяси реформалардың қажеттілігіне ерекше назар аударды. Саяси партиялардың рөлін күшейту, азаматтық қоғамның белсенділігін арттыру, және мемлекеттік басқару жүйесін модернизациялау – басты міндеттер.

- **Деректер:** 2022 жылы Қазақстанда 7 жаңа саяси партия тіркелді, бұл елдегі саяси плюрализмнің артуын көрсетеді. Бұдан басқа, 2023 жылы өтетін Парламент сайлауларында әйелдердің квотасы 30%-ға дейін арттырылды.

- **Сараптамалық пікір:** Саяси сарапшылардың пікірінше, саяси партиялардың бәсекелестігін арттыру және демократиялық процестерді нығайту халықтың саяси белсенділігін арттырады. Демократия мен азаматтық қоғамның дамуы халықтың мемлекеттік басқаруға қатысуын күшейтеді.

- **Болжаулар:** 2024 жылға қарай саяси партиялар мен қоғамдық ұйымдардың саны 20%-ға артады деп күтілуде. Бұл әлеуметтік диалог пен қоғамдық пікірдің қалыптасуына оң әсер етеді.

Қорытындылар. Қазақстан Республикасының 2024 жылғы халқына жолдауы еліміздің стратегиялық даму бағытын айқындап, әлеуметтік, экономикалық, экологиялық және саяси мәселелерді шешу үшін нақты бағыттарды ұсынады. Жолдауда мемлекет басшысының халқына қойған міндеттері мен қоғамдағы қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдайдың терең талдауы көрсетілген. Талдау барысында, Қазақстанның дамуына әсер ететін негізгі мәселелер мен кедергілердің себептері мен салдары жан-жақты қарастырылып,

маңызды сын-қатерлер мен даму мүмкіндіктері анықталды. Еліміздің экономикалық өсуі мен әлеуметтік тұрақтылығының негізі цифрландыру, инновациялар мен жасыл экономиканы дамыту болып табылады. Жолдауда экономикалық теңсіздікті жою, еңбек нарығын жаңарту, жаңа жұмыс орындарын құру және әлеуметтік қорғауды күшейту туралы маңызды бағыттар көрсетілген. Мұның бәрі халықтың әл-ауқатын арттыруға, өмір сүру деңгейін жақсартуға және қоғамдағы тұрақтылықты қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, білім беру және денсаулық сақтау саласында да түбегейлі қажет. Жастардың заманауи дағдылармен қарулануы, оқу бағдарламаларын жаңарту, педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру — бұл еліміздің болашағы үшін аса маңызды. Денсаулық сақтау саласында медициналық қызметтерді жетілдіру, ауруханалардың материалдық-техникалық базасын нығайту, ауылдық жерлерде медициналық қызметтердің қолжетімділігін арттыру сынды мәселелер шешілуі тиіс.

Экологиялық мәселелер де елеулі назар аударуды талап етеді. Табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану, экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, экологиялық білім мен тәрбиені кеңінен енгізу — бұлар Қазақстанның тұрақты дамуына оң әсер етеді. Жолдауда айтылған экологиялық заң бұзушылықтарды жою үшін тиісті механизмдерді енгізу, халықтың экологиялық сауаттылығын арттыру — ұзақ мерзімді шаралар болып табылады.

Саяси тұрақтылықты қамтамасыз ету үшін құқық қорғау жүйесінің реформаларына ерекше көңіл бөлінуі қажет. Құқық қорғау органдарының қызметін жетілдіру, халықпен тығыз диалог жүргізу арқылы саяси тұрақтылықты нығайту — еліміздің әлеуметтік-экономикалық дамуына ықпал ететін маңызды факторлар. Тек халықпен ашық қарым-қатынаста болғанда ғана мемлекет заңды қорғап, азаматтардың құқықтарын қамтамасыз ете алады.

Ұсынымдар. Қазақстан Республикасының 2024 жылғы халқына жолдауында көтерілген мәселелерді шешу үшін нақты ұсынымдарды ұсынамыз:

1. **Экономикалық реформаларды күшейту:** Экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін мемлекеттік инвестицияларды көбейтіп, кәсіпкерлік саласын қолдау. Бұл үшін инновациялық кәсіпорындарға, стартаптарға және технологиялық парктерге жеңілдіктер мен мемлекеттік гранттар беру арқылы жаңа жұмыс орындарын құруды ынталандыру.

2. **Білім беру мен денсаулық сақтау салаларын дамыту:** Білім беру жүйесін жаңартуда STEM (ғылым, технология, инженерия, математика) білімін насихаттап, жастардың заманауи технологияларға бейімділігін арттыру. Денсаулық сақтау саласында мамандардың біліктілігін арттыру, заманауи медициналық жабдықтарды енгізу, әсіресе ауылдық жерлерде медициналық қызметтердің қолжетімділігін арттыру шараларын қабылдау.

3. **Экологиялық саясатын нығайту:** Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігіне экологиялық заң бұзушылықтарға қарсы тиімді механизмдерді енгізу, экологиялық мониторинг жүйесін жетілдіру. Сонымен қатар, халықтың экологиялық сауаттылығын арттыру мақсатында мектептер мен оқу орындарында экологиялық білім беру бағдарламаларын енгізу.

4. **Саяси тұрақтылықты қамтамасыз ету:** Құқық қорғау жүйесінің реформаларын жүзеге асыру, заңның үстемдігін қамтамасыз ету, азаматтардың құқықтарын қорғау бойынша шараларды күшейту. Халықпен диалогты нығайту, қоғамдық кеңестер құрып, халықтың пікірін ескере отырып, әлеуметтік мәселелерді шешу.

5. **Халықаралық ынтымақтастықты дамыту:** Қазақстанның халықаралық серіктестігін нығайту. Экономикалық, мәдени және ғылыми жобаларды жүзеге асыру арқылы халықаралық тәжірибені енгізу.

6. **Жасыл экономикаға көшу:** Жаңартылатын энергия көздерін дамыту, экологиялық таза технологияларды енгізу.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Президенті. (2024). Қазақстан халқына Жолдау. <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-kazakstan-halkyna-zholdauy>

2. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі. (2022). Білім беру саласына бюджет. <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu>

3. Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі. (2023). Экономикалық өсу. <https://stat.gov.kz/>

4. Қазақстан Республикасының Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігі. (2022). Экологиялық заң бұзушылықтар. <https://eco.gov.kz/>

5. Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі. (2023). Инвестициялық саясат. <https://www.gov.kz/memleket/entities/economy>

6. Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі. (2023). Бюджет саясаты. <https://www.gov.kz/memleket/entities/finance>

7. Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау министрлігі. (2023). Медициналық қызметтер. <https://www.gov.kz/memleket/entities/health>

Кесте 1: Қазақстан Республикасының 2023 жылғы әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштері

Көрсеткіш	2023 жыл (жоспар)	2022 жыл (факт)
ЖІӨ өсімі	4.0%	3.3%
Инфляция деңгейі	8.0%	7.5%
Білім беру бюджеті	1.2 трлн теңге	1.1 трлн теңге
Денсаулық сақтау бюджеті	1.5 трлн теңге	1.4 трлн теңге
Жұмыссыздық деңгейі	4.8%	5.2%

График 1: Қазақстан Республикасындағы инфляция деңгейінің динамикасы

